

אספרה שמך לאחי

• ט' אלול תשפ"ו •

פנינים בפרשת השבוע

בי תצא

• בן סורר ומורה (כ"א י"ח) •

בן שהגיע לגיל שלש עשרה שנה ויום אחד שאינו שומע בקול אביו ואמו, גונב מעות מאביו וקונה בהן בשר וזין, ואוכל ושותה אותם במדה גסה, מחויץ לרשות אביו, כשהוריו רואים זאת, הם מצרים אותו, ומזהירים אותו בפני שני עדים, שאם ימשיך בדרך הרעה הם יביאוהו לבית דין, אם לא שמע ועבר שוב אחר ההתראה, מביאים אותו אביו ואמו לפני בית דין של שלשה דינים, ואומרים להם: בגנו זה סורר ומורה, שאחר שהתגרנו בו בפני שני עדים, גנב משל אביו, וקנה בשר וזין, ואכל טרטימר [מדה מסימת] בשר, ושתה חצי לג זין; והעדים מעידים שראו שגנב וזלל וסבא לאחר ההתראה, והבן נענש בבית דין בענש מלקות. אם חזר הבן לגנב, לזלל ולסבא, מביאים אותו הוריו לבית דין של עשרים ושלושה, ומביאים עדים שראו שגנב וזלל וסבא לאחר שהתגרנו בו, ועל סמך עדותם הרי הוא נדון לסקילה. מספר שפעם נכנס תלמיד חכם אל הגאון רבי יחזקאל אברמסקי ז"ל בעל ה"חזון יחזקאל", ובתוך דבריו ספר לו, כי הוא עוסק עתה בלמוד פרק "בן סורר ומורה" שבמסכת סנהדרין. כששמע זאת רבי יחזקאל אמר לו: הבה ואספר לך מעשה נורא, שארע עמי כאשר כהנתי כרב ברוסקיה, יום אחד באה אלי אשה ובקשה: רבנו, תתפלל נא בעדי שבני ימות!

נודעתי לשמע את בקשתה החריגה והמועצת, ואז פתחה האם והסבירה את בקשתה התמונה; בן יחיד לה, ועתה קבל צו גיוס לצבא הרוסי, בודעה את המכשולות והנסיגות שיעמדו בפניו, חוששת היא פן יפשל ויצא לתרבות רעה, ולכן מבקשת שהרב יתפלל, כדי שימות עכשו כיהודי פשוט וטהור, בטרם תטמא נפשו בעברות, והאשה כבר היתה מבגרת, ומודעת לכה שלא יהיו לה עוד ילדים וזהו בנה יחידה. אף למרות הכל, החפש הנורא פן יצא הבן לתרבות רעה היה אצלה הגרוע מכל, האם הזילה דמעות כמים, כאשר רבי יחזקאל בכה יחד עמה, בסופו של דבר אמר: נתפלל כלנו שיעמד בנסיגות וישאר יהודי פשוט. ואכן כך היה. סיים רבי יחזקאל את ספורו ואמר: באותה שעה חשתי כאלו עמדה ליגד עיני תמונה חיה ומוחשית, מה שנאמר בתורה על בן סורר ומורה שנהרג על שם סופו; ותפשו בו אביו ואמו והוציאו אותו אל זקני עירו... ההורים בעצמם, מתגברים על האהבה הטבעית, ביוזעם כי בנם עתיד לצאת לתרבות רעה ולאבד חיי הנצח, ומבקשים לנהוג בו את הדין של "ימות זכאי ואל ימות חייב".

• בי תחיינ לאיש שתי נשים (כ"א ט"ו) •

התורה הקדושה צותה שאם יש ליהודי כמה בנים, והראשון הוא בן, שבאפן זה הוא הבכור, צריך לתת לו בירשה, פי שנים נגד ירשת שאר הבנים, לדגמא; פשיש לו חמשה בנים יחלקו את הירשה לששה חלקים והבכור נוטל שני חלקים, ואין האב יכול לצוות לשנות את הירשה, שהבן הקטן ממנו יטל פי שנים, אפלו אם הבן הקטן אהוב עליו ביותר, וגם אם יש לו שתי נשים, והאחת אהובה עליו והשניה שנואה עליו, וילדו לו בנים, ואשתו השנואה הולידה את הבן הבכור, בכל זאת לא יוכל לשנות ולתת חלק הבכורה לבן האהובה, אלא יתן פי שנים לבכור שהוא בן השנואה. אמנם כל זה שיה רק לירשה, אף במשק חיי יוכל לתת מתנות למי שרצה.

ומעשה ושהיה פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה, לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, ואמרו לו ארץ נענו שכת גם לנו, ויש לנו בה זכות ירשה מאברהם אבינו, שהרי סבא שלנו ישמעאל היה בנו של אברהם, שנולד לו מהגר, ואנחנו ירשנו את הארץ, ולכן יש לגזור על היהודים, גזרת גרוש מהארץ.

והיתה זאת צרה גדולה לבני ישראל, ובני ישראל היו נתונים בלחץ גדול, פי אלכסנדרוס מוקדון שלט אז על כל העולם, ואם הוא יפסק לטובתם הרי בני ישראל אבודים, ובכן ה' יתברך העיר את רוחו של חכם אחד מחכמי ישראל ושמו גביהא בן פסיסא, ואמר להן לחכמים תנו לי רשות ואלף ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס מוקדון, ואין לכם מה להפסיד כי אם ינצחוני אמרו: הדין שבנו נצחתם! ואין אנו מחייבים לדבריו, ואם אני אנצח אותם, אמרו להם; תורת משה רבנו נצח אתכם! ואכן נתנו לו רשות, הלה ודן עמהם, אמר להם מהיכן אתם מביאים ראיה, שיש לישמעאל זכות ירשה? אמרו לו: מן התורה, שקתוב פי את הבכור בן השנואה יפיר, וישמעאל שהיה בכור, בדין הוא שיטל פי שנים, אמר להם; אף אני לא אביא ראיה אלא מן התורה, הרי הפךשה הזאת מדברת בעניני ירשה שאי אפשר לשנות, אבל במשק החיים יכול אדם לתת מתנות, והרי אברהם נתן ליצחק מתנה בחייו, שנאמר; ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, ובכן אב שנתן צוואה לבניו בחייו, ושלח את שאר בניו מעל יצחק בנו בחייו אל ארץ קדם, וכי יש לאחד על השני תביעה כלשהי? ואכן התקבלה טענתו, ונסתלקו להם משם בבשת פנים.

1. בראשית רבה ס"א ז'

2. מגילה י"א תוד"ה שלשה

• השב תשיבם לאחיר (כ"ב א) •

המוצא אבדה של יהודי כגון שנאבד לו שור או שה, צריך להשיבם לבעליו, וזמנא דהוה עבר אדם אחד על פתח ביתו של רבי חנינא בן דוסא והניח שם תרנגולים, ושכחם שם, ומצאה אותם אשתו של רבי חנינא בן דוסא, ורבי חנינא אמר לה אל תאכלי מביציהם, והתרנגולים הרבו ביצים ונולדו הרבה תרנגולים והיו מצערים אותם, עמד רבי חנינא ומכרם, וקנה בדמיהם עזים, באו אנשים ואמרו לו שהעזים אוכלים משדות של אחרים ומקלקלים אותם, אך זה לא היה נכון, כנראה שהם טענו בעזים אחרות, אמר להם רבי חנינא, אם נכון מה שאמרתם, אני מקלל אותם שהדבים יאכלו אותם, ואם אינו נכון מה שאמרתם, כל עז תביא כאן לערב דב על קרניו, ואכן העזים יצאו ליער ודקרו בקרניהם דבים, והביאו אותם על קרניהם, וקנו בכנסו לעת ערב לעיר וכלם ראו העזים חוזרים וכל אחת דב מת מנח על קרניו, ובזה נודע לכלם שהעזים של רבי חנינא חלילה אינו מזיקות לאף אחד, וכן נמשך הענין עד שפעם אחת עבר אותו אדם שאבדו ממנו התרנגולים ואמר לחברו: פעם הנחתי כאן תרנגולים שלי ושכחתי אותם, רבי חנינא שמע את דבריו, מיד יצא אליו ואמר לו: וכי יש לך בהם סימן? אמר לו: כן! נתן לו סימן ונטל את העזים.

• השבת אברה •

פעם היה הרה"ק רבי ישכר דב מפעלזא זיע"א בדרה, ועצר לשבות שבת באיזה מקום והקימו שם אהל גדול עבור כל המתפללים, ובאמצע השבת מצא חסיד אחד באהל התפלל על הרצפה 'גרטל' של אחד המתפללים שנאבד לו, והכריז: מי שנאבד לו 'גארטל' ויתן סימנים יקבלנו חזרה. כששמע האובד את הכרזתו, עמד בצד השני של האהל, וצעק לו מיד שהוא אבדו, ואלו הם סימניו. בדק המוצא בסימנים, ואכן התאימו, וכבר רצה לזרק את החגורה להחזירה לבעליה, אלא שבדיוק אז נכנס הרבי, וראה את מה שברצונו לעשות, ותכף העירו על כך, ואמר לו: מצוה חשובה של השבת אבדה הגיעה לידי, מצוה שיכול אדם לחיות מאה ועשרים שנה ולא יזכה לקומה, מצוה כזו אתה רוצה לזרק? אל תעשה כן, אלא תאמר בעת שתקדים את המצוה לשם כל ישראל, ותכונן לזכות גם לאותם היהודים שאין בידיהם את הזכות לקיים מצוות השבת אבדה.

• כי יקרא קן צפור לפניך (כ"ב ו) •

מצוה, שאם יזדמן לאדם קן צפור, והאם רובצת עליהם, בין אם יש בקן ביצים או אפרוחים הרבה בין אם אין בו אלא ביצה או אפרוח אחד, שלא יקח את האם ואת הבנים, אלא ישלח את האם ואז יקח את הבנים.

ומצוה זו נוהגת בכל מקום שימצאנה בין ברשות הרבים בין ברשות היחיד, בין באילן בין בארץ, ואפילו מצאו בים או על ראשו של אדם אסור לקח האם מעל הבנים.

מספר על הגאון רבי עזרא עטיה זצ"ל שהיה רגיל למסר שעור בגמרא בפני פקידים סוחרים ותעשינים, כשהגיעו בגמרא לסגית מצוות שלוח הקן למדו את הדין הזה בגמרא, מה יהיה

הדין אם ימצא קן על ראשו של אדם? וכי.

אחד מן השומעים אמר: איזו מין שאלה לא מציאותית זו, מדוע עוסקת הגמרא בכזו שאלה, ענה לו הרב בנעם אה בתקיפות דברי הגמרא הם קדש קדשים ואין להרהר אחריהם, מפנין שראה הרב שלא הועילו דבריו לאותו תלמיד התפלל מתוך כאב, ואמר: רבונו של עולם תוכיח את אמתות תורתך הקדושה, והנה לפתע נכנס אחד מהתלמידים שנעדר זמן רב, שמח הרב ואמר בלבד יש כאן הזדמנות להסיח את דעתו של העקש, ושאל את הבא היכן היית זמן כה ארוך? ענה ואמר היה לי עסק בהדו, שהיא ארץ מוזרה וארוחותיה מוזרים, תארו לכם יושב אדם משעמם בידיים משלבות תחת עץ יום יומים שלושה, ומשום שלא שנה את תנוחתו, באה צפור ובנתה על ראשו קן, והוא אפילו לא הזיז את ידו כדי לגרשה, מה אתם אומרים? אמר הרב עטיה זצ"ל: אנו אומרים משה אמת ותורתו אמת! ואותו אדם שלעג על כך כבש עיניו בקרקע מרב בושא.

• ועשית מעקה לנגד ולא תשים דמים בביתך (כ"ב ח) •

התורה צותה שאם תבנה בית, עשה גדר סביב לגג שלא יפלו משם, ונשמא תאמר למה לי לבנות מעקה? הרי כל מה שקורה ליהודי אינו במקרה אלא בהשגחה, ואין שום ספק שלא יפל מהגג שום יהודי אלא אם חלילה נגזר עליו גזרת מיתה מבית דין של מעלה, ואם כך מה לי לבנות מעקה הרי כשנגזר עליו, זה בכל אופן יקרה, ומלאך המות יעשה את שליחותו בכל מקום, אם זה לא יקרה כאן, זה יקרה במקום אחר, בכל זאת צוה התורה אין לך להתערב בחשבונות שמים, אתה צריך להזהר שלא יבא הדבר בסבתך, אמנם נכון הדבר שלא יפל מי שלא נגזר רק "כי יפל הנופל" מי שנופל זה משום שראוי זה לפל, אך תזהר שלא תתגלגל מיתתו על ידך שמגלגלי זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב.

ומספר בגמרא שכאשר נפטר רבי חנינא בר פפא, הפסיק עמוד אש בינו לבין הצבור שלא יוכלו להתקרב אליו מי שאינו ראוי, ומקבלים היו שאין יורד עמוד אש לשמור על פבד המת אלא לאחד או שנים בדור, והאש בא לשמור שלא יתקרב למטתו "מי שאינו מניח מעקה לגגו", ולא יכלו לגשת אליו ולטפל בו, עד שקרב אצלו רבי אלכסנדר ואמר לו: עשה מקום בשביל פבד חכמים ולא השגיח, עשה בשביל פבד אביה ולא השגיח, עשה בשביל פבד עצמה שקרבו אליה ונספידוה ויתעסקו בה ונסתלק עמוד אש.

• לא תחרש בשור ובחמר יחדיו (כ"ב י) •

אסור לחרש, או לעשות מלאכה, בשני סוגי בעלי חיים יחד, יש אוסרים רק כשהם קשורים יחד, ויש אוסרים בכל אופן, כגון שור וחמור שהולכין זה אצל זה ודף מנח עליהם, המנהיג אותם אפילו על ידי קולו בלבד, הרי זה לוקה, ויש אוסרים אפילו בלי עשיית מלאכה ונשיאת משא, רק שהיו קשורים יחד, והוא מנהיגן או מושכן, ויש אוסרים גם אם לא היו קשורים, שגם בזה אסור ולוקה, ולפי זה הרוכב על הסוס לצוד ציד, ומושך בידו חבל שהפלב קשור בו ומתלה אצל הסוס, לוקה משום מנהיג פלאים שאפילו בהנהגה בלי מלאכה ובלי קשירה, אסרה התורה,

3. תענית כ"ה עם פי' חכמת מנוח

4. בינה לעיתים דרוש י"ג דרוש ו' לשבת תשובה

5. כתובות ע"ז:

ומספר שהרב הגדול בדורו מהור"ר יוסף קארו זלה"ה היה פעם אחת בפער וראה יהודי מושק ברוסן הסוס, ואחורי הסוס חמור קשור בחבל במרדעת הסוס, וקרא, וגער, ונזף, ביהודי, עד שהתיר חבל החמור מעל הסוס, והורה לו שימשך או ינהיג שניהם בלי קשירה.

♦ הרשב"ם נצל מאסור כלאים ♦

מספר 7 על הרשב"ם רבי שמואל בן רבי מאיר שהיה בן בתו של רש"י, שהיה שפל עינים, שמרב חסידותו לא הגביה עיניו, ופעם אחת רצה לעלות על קרון אשר סוס ופרד משכו בו, ולא שם לב שיש כאן כלאים כי הרי השפיל את עיניו, אבל מן השמים שמרו עליו שלא יפשל חלילה, ונעשה לו נס, ונזדמן לשם אחיו "רבנו תם", וכשראה מה קורה פאן, אמר לאחיו: "אל תהי צדיק הרבה, שא מרום עיניו והנה סוס ופרד לקראתך" ונמנע ולא עלה. ולכאורה צריך להבין הרי רשב"ם היה צדיק גדול, ולמה לא חשש אולי יעלה בקרון של סוס ופרד שהרי גוי חשוד על כלאים, ובארו בזה הנהגת הרשב"ם ודברי אחיו רבנו תם, שהם התנהגו כל אחד כפי שיטתו בלמוד, ואכן גם בשמים התנהגו כלפיהם עם כל אחד כפי שיטתו, שהם חולקים בהסבר הענין מה שאמרו חז"ל; "אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על צדיקים". שולדעת רבנו תם 8 אין זה אמור אלא רק בדברים של אכילה שזה גנאי לצדיק שאוכל דבר אסור, ובזה שומרים את הצדיק שלא יפשל, אבל בשאר דברים גם צדיקים יכולים להפשל, ולכן, אמר לו רבנו תם לאחיו הרשב"ם: "אתה הולך ופניך למטה ואין אתה משגיח על הקרון איך הוא נמשך, אל תהי צדיק הרבה", כי רק בדברים של אכילה יש שמירה עליהם. אולם הרשב"ם לשיטתו שגם בשאר דברים "אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על צדיקים ולכן צעד ועיניו משפלות וסמך שהקדוש ברוך הוא לא יביא לו תקלה ומימלא התיר לעצמו ללכת עם עינים משפלות ולא חשש, שמא יפשל באסור כלאים, וכך היה באמת ששלחו לו את רבנו תם אחיו שהצילו מלעלות על הקרון.

♦ השמחה בקיום המצוה שלא לנהג בכלאים ♦

מעשה שספר החתם סופר זצ"ל על רבו רבי נתן אדלר זצ"ל, היה זה בימים שבהם ישב החתם סופר בפרנקפורט שבגרמניה ולמד תורה מפי הגאון רבי נתן אדלר, והנה בערב שבת חנכה פשהחשכה כמעט וירדה לעולם הגיעו שליחים מבהלים אל רבי נתן ואמרו לו שהם באו מקהלת אדנבלד, וספרו שנגזרה עליהם גזרת גרוש ובקשו מהרב שיבקש עליהם רחמים מהשר מדלברג, שהיה ידידו של רבי נתן אדלר.

עם צאת השבת אסר רבי נתן את עגלתו ורצה לנסע אל אחוזת השר, ארפה היתה הדרך מפרנקפורט אל ביתו של השר ואף אחד מבעלי הסוסים לא הסכים להשפיר לרב את סוסיו שיסעו בשלג הגבוה שפסה את פני האדמה על פן החליט רבי נתן לנסע בליל טבת צונן זה במגררה פתוחה ואף שהיה בכך חשש סכנה לבריאותו, לא רצה הרב לדחות את הנסיעה פיון שיש בכך משום לא תעמד על דם רעה, תלמידו החתם סופר

טרח וחפש עד אשר הצליח להשיג עגלה סגורה בעלת סוסים ושלם עליה סכום רב, ולאחר הפצרות הסכים רבי נתן שתלמידו יתלוה אליו בנסיעתו, ואכן בנסיעה זו התפעל החתם סופר מוגדל צדקתו וקדשתו של רבו, שבמשך כל זמן הנסיעה לא פסק מלשון בעל פה את תלמודו, בעוד החתם סופר מתפעל מעצמת המראה, ולפתע חדרה העגלה לתוך תלולית של שלג ונעצרה, שני הסוסים שקעו בבור עמק מבלי יכולת להחליץ, רבי נתן הציץ להתיר אחד משני הסוסים ולרכב עליו אל הכפר הסמוך ושם לשכר סוס או שנים כדי שיחלצו את העגלה מתוך השלג, הסכים העגלון להצעה זו תמורת כסף רב, וחליץ את אחד הסוסים ופנה ברכיבה אל הכפר הסמוך רבי נתן ותלמידו נותרו בתוך העגלה התקועה במשך שלש שעות עד אשר ראו את העגלון מתקרב עם שני שורים, העגלון רצה לרתם את השורים והסוסים יחדיו, וכשראה זאת רבי נתן קפץ מבהל מתוך העגלה, ובקפצתו נשרו מעליו מעל רגליו והוא נותר בגרבים בלבד ומה הפתע החתם סופר לראות את מורו ורבו מרקד בשמחה בתוך השלג העמוק התפלל התלמיד לפשר הרקוד וחרד לבריאותו של רבי נתן שהיה מרקד יחד בשלג, ועל פן כהרר עין זק החתם סופר מהעגלה ומשך את רבו פנימה אל העגלה, אף רבי נתן כמו נאבק עמו ולא הרשה לו להפריעו מרקודו; כלום אינך רואה את מעשה העגלון קרא רבי נתן לעבר החתם סופר בצחלה והורה בידי על השורים העומדים להרתם, יוהו קרא רבי משה אל העגלון על פי תורתנו הקדושה אסור לרתם שורים וסוסים יחדיו, יוהו העגלון לא הבין והתפון להמשיך במלאכתו אף רבי נתן הפציר בו שלא יעשה זאת ואמר לו לחזר אל הכפר ולהביא שני סוסים ובאמרו זאת הושיט לעגלון צרור תפוח של שטרות כסף, ושוב נותרו רבי נתן ותלמידו בעגלה משך שלש שעות בשעות אלו נודע לו להחתם סופר מדוע רקד רבו ומדוע פה שמח; מיום שעמדתי על דעתי אמר רבי נתן אדלר לא עלה בידי לקום מצוה זו, כלומר להמנע מן העברה של רתימת שור וסוס יחדיו, ועתה צא וראה כמה טרחות טרחו בני עירנו למנע בעדי מהנסיעה בלילה, אף אני לא נשמעתי להם, ובזכות מצות הצלת נפשות שעליה לא ותרתי, זכני ה' יתברך במצוה שניה מצוה שממני לא קימתי, וכי לא אצהל וארקד על פה.

♦ לא תשיך לאחריך נשך כסף (כ"ג כ') ♦

מצוה גדולה להלוות כסף לנצרך לכה, ומצוה זו ניותר גדולה ממצות צדקה, אף התורה אסרה לקבל עבור זה תוספת, וזה הנקרא "אסור רבית" שאסור לו להחזיר יותר ממה שהלוה, אם הלוה מאה ש"ח לא ישלם מאה ואחד, אפלו אם אחר בתשלום, וזו עברה חמורה מאוד, ואמרו חז"ל למה הרבית דומה למי שנשכו נחש, ואינו מרגיש עד שמתנפח עליו, כך הרבית מתרבה מעט מעט עד שתופח והולך.

ומעשה שהיה ביחזקאל הנביא שהקדוש ברוך הוא הוציא אותו לבקעת דוּרָא, וראה שהיא מלאה עצמות, והעבירו סביב הקר והנה עצמות רבות מאוד, ויבשות מאוד, ויחזקאל אמר נבואה, ונהיה רעש והתחילו כל העצמות לקפץ ולהתחבר עצם אל עצמו, בכל מקום פזזרם, היו מתקרבים כל אחד אל מקום חבורו, אחר כך עלה עליהם גידים ובשר וקרום עליהם עור,

6. חרדים

7. מרדכי פ"א דערוכין.

8. שיחות מלוה מלכא להרה"ג רבי נתן גשטטנר ח"א חשון כסלו ג'. דעת ר"ת - שבת י"ב: תוד"ה רבי, והרשב"ם ב"ב קלג: ד"ה קרא

9. שבת ס"ג.

חיים היה מיעץ לכל מי שלוקח אמן לביתו, לסכם לפני העבודה פמה זה יעלה, כדי שלא יהיו אחר כך ופוחים פמה חייב לשלם ונמצא שעובר באסור זה.

ומעשה 13 שהיה בהרב משה גלנטי ז"ל שהגיע אל האר"י ז"ל, ואמר: יאמר לי מר בטובו תקון נפשי מה הוא? ויען האר"י ואמר, פבדו הוא רב זקן ואיך ישאל ממני תקון נפשו, והוא הפציר בו עוד הפעם לומר תקון נפשו, עד שאמר לו: פגם של ספק גזל, אני רואה עליכם! כשמוע הרב רבי משה ז"ל כך הלך לביתו ויפשט בגדיו וילבש שק ואפר וישב על הארץ ויתן קולו בבכי גדול לאמר, אנה אוליך את חרפתי אחר שאני זין בצפת, ויהא בידי ספק גזל, ובכה עד שלא נשאר בו כח עוד לבכות, וכל בני ביתו ראו ויתמהו, ואז שאל מעט מים להשיב רוחו אליו.

וצוה לשמש שיקבץ לו כל העושים מלאכתו מלאכת הבגדים אנשים ונשים ויבואו לפניו ויתמהו בראותם אותו יושב באפר, ואמר להם שמעו נא דברי ועשו אתי חשבון, מה אני חייב לכם והשיבו כלם פה אחד ואמרו: אדוני אין שום אחד ממנו יודע חשבון לפי שכל דבר מעות שאנו מקבלים ממנו יש לנו ברכה מהם, לאכל ולשתות וללבש והותר ואם כן מה חשבון נעשה עמך, שהרי מיום שאנו עוסקין במלאכתך אין אנו מחשיבין המעות שנותן לנו מר לראות פמה הם, אז אמר הגאון אכן נודע הדבר ואמר להם דעו שיש דין ויש דין בעולם לכן אני יושב כך על הארץ ובוכה, וזהו הדבר שאתם סומכים עלי הוא ענש לי, שסוף סוף בן אדם אני ויכול לטעות, לכן מכאן ואילך אם תקבלו עליכם שתדקדקו עמי בחשבון אפלו בפחות משוה פרוטה מה טוב, ואם לאו אבטל מלאכתי שאני רוצה לפנס לגיהנם בידי, לכן עתה על העבר הרי מעות לפניכם טלו מה שתמצאו, אמרו לו אדונינו מה נקח אחר שאין אנו יודעים בחשבון שום טעות, וכי לנו מתר הגזל!?

אמר להם אם כך אתם עצה, שתקחו מה שתמצאו ותאמרו בלב טוב הרי קבלנו כל מה שחייב לנו החכם מיום שאנו עוסקים במלאכתו, ואם חייב לנו יותר הרי אנו מוחלים לו מחילה גמורה, וגם אני אומר לכם כן, מיד מחלו מחילה גמורה, ולא היה שום אחד מהם שלקח שום פרוטה, זולת אשה אחת שלקחה שני פרוטות, והפציר בה לקחת יותר ולא רצתה, והלכו כלם.

והרב לבש בגדיו והלך לו לבית האר"י, אמר לו האר"י, אתה כבר נקי, כבר אין עליך הסימן של חשש גזל, חלף ועבר, אמר לו, תראה אם יש עוד משהו, אמר לו, לא נשאר דבר, אמר לו והיכן היה הספק גזל, השיב לו באותה אשה שלקחה שני פרוטות, והטעות היה בזה, שזאת האשה הייתה טוה דק, באמנות מיוחדת וצריכה לקבל שכר יותר משאר הטוהים, ואתה נתת לה כמו שאר הטוהים, ואז נשק לרב וברכו, והלך לביתו בשמחה.

• ושכחת עמר בשדה לא תשוב לקחתו (כ"ד י"ט) •

מי שקוצר את שדהו ושכח עמר בשדה, חבילה של תבואה אסור לו לשוב לקחתו אלא מצוה עליו להניחו לעניים, והתורה מברכת את מי שיקים מצוה זו בכל מעשה ידיו, 14 ומעשה בחסיד אחד ששכח עמר בתוך שדהו, ואמר לבנו צא והקרב

ושוב התנבא יחזקאל ואמר: 10 פה אמר ה' אלוקים מארבע רוחות באי הרוח ופחי בהרוגים האלה ויחיו, ותבוא בהם הרוח ויחיו ויעמדו על רגליהם חיל גדול מאד מאד, והיו בהם ששים רבוא מתים, וכלם עמדו לתחייה, אבל הנה רואה יחזקאל מת אחד, שנשאר מת ולא חזר לתחייה, שאל הנביא ואמר: רבון העולמים, מה טיבו של זה האיש מדוע נענש יותר מכל הששים רבוא ואינו קם לתחייה? ענה ה' יתברך: 11 בגנשון נתן ותרפית לקח וחי לא יחיה, פרושו: האיש הזה היה מלוה ברבית ולכן אינו קם לתחייה.

ומעשה שהיה עם הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל, שאחד מעשרי עירו פוזנא היה כל ימיו מלוה ברבית קצוצה לבני העיר, פשמת אותו עשיר הודיעו אנשי החברה קדישא לבני משפחתו שלא יסכימו לקברו עד שישלמו סכום נכבד ביותר, בני משפחתו של העשיר התקוממו על הדרישה המפרזת ופנו מיד אל מושל העיר בטענה שהחברא קדישא מנצלת את מצבם, ומבקשת לגבות מהם מחיר מפרז, על חלקת קבר קטנה, המושל ששמע את טענתם, שלח לקרא לרבה של העיר, רבי עקיבא איגר ומיד כשהגיע לפניו שאל אותו בכעס: איך זה שאתם מבקשים לגבות סכום גבוה כל כך על חלקת קבר קטנה, שכל שאר התושבים משלמים עבורה סכום פשוט? השיב לו רבי עקיבא איגר: דבר פשוט הוא, אנחנו היהודים מאמינים בתחיית המתים ומצפים בכל יום שייבאו המשיח, וכל המתים יקומו מקבריהם, הרי שכל אחת קבר הנמפרת על ידי החברה קדישא, אינה נמפרת אלא לתקופה קצרה, ואין מקום לדרוש עבורה מחיר גבוה, אבל אדם זה שהיה מלוה ברבית, לא יקום לתחיית המתים, נמצא שבני משפחתו קונים עבורו חלקת קבר לאחזת עולם לכן הם צריכים לשלם עבורה מחיר גבוה ביותר.

• לא תעשק שכיר - ביומו תתן שכרו (כ"ד י"ד) •

מצוה 12 למי ששכר פועל לתת שכר פעלתו בזמנו שנאמר ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש ויכמו כן מי ששכר בהמה או פלים יש לו לשלם בזמנו ואם אחרו עובר בלאו שנאמר לא תעשק וגו' אשר בארצה, לרבות כל דבר שבארצה אבל על שכירות קרקע יש מי שאומר שאינו עובר בלאו זה אבל בשכירות פועל הרי הוא עובר, ובכן אם פלטה המלאכה ביום יש לו זמן לתן השכר עד סוף היום, ואם פלטה המלאכה לאחר שיעצא היום יש לו זמן לתן השכר כל הלילה עד הבקר, הפל הולך אחר גמור מלאכה, וכן אם נתן טליתו לאמן לתקנה והביאה לו ביום יש לו זמן כל היום בלבד, הביאה לו בלילה יש לו זמן כל הלילה בלבד, אבל כל זמן שלא קבל עדן את הטלית שהיא עדן ביד האמן אף על פי שגמרה וקלתה מלאכתו אינו עובר אפלו היא אצלו פמה ימים ואפלו הודיעו שייביא מעות ויטל שלו.

ומצוה זו חמורה מאוד מאוד, ומחשיבים את זה בשמים פהעברות החמורות ביותר פכתוב בגבואת הנביא מלאכי: וקרבותי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ובעשקי שכר שכיר אלמנה ויתום ומטי גר ולא יראוני אמר ה' צבאות, וצריף להזהר בזה מאוד, והחפץ

10. יחזקאל ל"ז ט' ויבליקוט רמז שע"ה

11. יחזקאל י"ח י"ג

12. שלחן ערוך הרב

13. הקדמה לספר קול בוכים ובשבחי האר"י

14. תוספתא פאה ג' י"ג

המדות והמשקלות אם הם כהגון, פעם שלח את ר' הערש הכהן מרימינוב, שהיה אחר כך ממלא מקומו, ועוד אחד עמו, וימצא בחנותו של עשיר אחד תלמיד חכם, מזה פסולה, כאשר הוכיחוהו ע"ז, השיב כי אין מודדין בה, אמר לו ר' צבי הלא הדין במשקלות, שאפלו אינו משתמש בה ואפלו עשאה עביט של מי רגלים, אסור להשתותה בבית, זרק רבי צבי את המדה על הארץ וירמסה ברגליו, ושברה, כעס העשיר ואמר; הגם שאול בנביאים? הגם אתה יודע לפסוק דיני התורה? בשוכם לבית רבם שאל אותם אם הפל כהגון, העלים ר' צבי מרבו המוארע הלז, וענה שהכל כהגון, כדי שההוא לא יעגש מהקפדת הצדיק, אולם השני גלה און הרב על המקרה ההוא, מיד שלח את השמש לקרא כל הקהל לבית הפקסות, כי הוא ידרש וצוהו להכות בפטיש על דלתות כל בית, מלבד מעל דלת חנותו של העשיר הלז, כאשר נאספו כל הקהל דרש הרב תוכחת מוסר על אודות איפת צדק והיו צדק, העשיר הלז שהיה גם הוא באותו מעמד הבין כי בשלו כל הרעש הזה נתבהל מאד, וישלף ועליו בתוך קהל ועדה לקבל נזיפה, ויבקש סליחה, צוהו הרב לתן קנס חמשים אדמים וימחול לו.

עלי פר לעולה ופר לשלמים, אמר לו אבא מה ראית לשמח בשמחת מצוה זו מכל מצות שבתורה? אמר לו כל מצות שבתורה נתן להן המקום לדעתנו, שאם אדם רוצה יכול לקימה, אבל מצוה זו היא שלא לדעתנו, שאפלו יחזר אדם אחריה בכל לבבו לקימה, לא תעלה בידו שאינה תלויה בידו, ויתכן שלא יאירע לו כל ימיו לשפח עמר בשדה, שהרי אם יעלה בדעתו להניח איזה עמרין ברצונו לשם שכחה, לא עשה פלוג, ולא קיים את המצוה ואין שם שכחה עליה, שאין זה אלא מתנה וצדקה בלבד, וחובת במעשר, אבל שיהא נקרא עליה שם מצות שכחה, אין היכלת ביד האדם לעשותה מרצונו ולכה שמח על המצוה שזמנו לו מהשמים, ובאתה לידו לקימה, ומזה יש ללמד שאם במצוה זו שמזדמן לאדם ללא שטרך על כך קבע לו הפתוב ברכה בכל מעשה ידיו, הלא דברים קל וחמר שהמתפון וטורח לזכות במצוה וזכה בה, על אחת כמה וכמה שתבא לו ברכה.

♦ אבן שלמה וצדק יהיה לך (כ"ה ט"ו) ♦

מספר על הצדיק 15 רבי מנחם מנדל מרימינוב ז"ל שבכל ערב ראש חדש היה שולח שנים מתלמידיו להשגיח על

15. מגדולי החסידות גוטמן, וסיפורי חסידים.